Posudek diplomové práce Bc. Jakuba Marka
Česká toponyma v perspektivě kognitivní etnolingvistiky
(Posudek vedoucí práce)

S ideou napsat práci právě na dané téma přišel diplomant sám – a samostatné a tvůrčí uvažování (i konání) pak provázelo zrod práce ve všech jeho fázích. Hlavní inspirací bylo seznámení s teorií a metodologií lublinské etnolingvistické školy, resp. s Bartmińského široce založeným lingvistickým studiem stereotypu. Diplomant se rozhodl prozkoumat, nakolik lze uvažovat o stereotypech spojených s městy (o nichž se v lublinských pracích explicitně takřka nehovoří), nakolik lze tyto stereotypy rekonstruovat a jakými metodami, resp. jakým způsobem by na ně bylo možné či plodné aplikovat metodu profilování. Množství problémů, otázek i nejasností, které je s tím spojeno, diplomanta nijak neodradilo.

Zaměřením na kognitivně a kulturně založenou sémantiku spojenou s názvy měst vstupuje práce na terén onomastiky. Diplomant se tedy kromě základní sféry svého zkoumání musel dobře zorientovat v onomastické literatuře. Zejména bylo potřeba proniknout do specifik propriálního významu a jeho různých pojetí. Diplomant v této souvislosti plasticky ukazuje, že ani některé z nejnovějších teorií nepochybují o tom, že kognitivní a kulturní aspekty významu hrají roli též v souvislosti s vlastními jmény a že se nelze omezovat pouze na specifičnost denotace (příp. reference) označovaných objektů, nýbrž že je třeba zaměřit pozornost i na zobecnělé, sdílené asociační složky významu, které jsou s těmito objekty v myslích uživatelů spojovány – na jejich konotace. Odtud (zejm. od teorií Langendonckových a třeba, z českého kontextu, od východisek Jaroslava Davida či od – vstřícných ke „kognitivní onomastice"–náhledů Harvalíkových) už není daleko k úvahám o komplexnějších a strukturovanějších stereotypových představách spjatých s jednotlivými městy (a vázaných na jejich pojmenování) i o možnosti tyto stereotypy zkoumat v jejich jazykové a textové ukotvenosti s využitím metodologického instrumentária nabízeného J. Bartmińským.

V první části práce diplomant – vedle klasického uvedení do kontextu a vyrovnání se s relevantní literaturou – zároveň vymezuje své pojetí stereotypu a jeho profilování. Myslím, že dokázal velmi dobře modifikovat a ujasnit dosavadní Bartmińského výklad profilování (a to nejen ve vztahu ke stereotypům měst, ale i z obecnějšího hlediska), když v něm dvourovinně rozlišil „obecnou kategorii pojmů" a rovinu „konkrétních jednotlivin" (s. 26, obr. 2), jak to pak dále specifikuje při využití této metody k interpretaci stereotypů vybraných měst. Takto pokročilé teoretické uvažování myslím v diplomové práci není běžné a je ho třeba ocenit. To se ovšem týká i způsobu prezentace a usouvztažňování náhledů vyjádřených v probírané odborné literatuře – a vlastně se to týká i celé práce.

Jádrem práce je však výzkum. Stereotypy spojené s městy jsou v mnoha ohledech badatelsky specifické a autor tomu lublinskou metodologii moudře přizpůsobuje a rozvíjí. Týká se to zejm. respektování ukotvenosti stereotypů ve trojím typu dat, jež se v těchto případech tradičně zkoumají – v datech jazykových, textových a empirických. Jazyková data relevantní pro rekonstrukci stereotypu jsou poměrně omezená (třebaže neabsentují úplně – srov. např. *pardubický perník*, *dostat se do Bohnic*). Diplomant tedy klade důraz na data textová a empirická. Při zkoumání textových dat využívá nejen jazykových korpusů (ČNK – SYN, dopisy, ORAL), ale i celé řady relevantních zdrojů dalších (s. 34 – 35), empirický výzkum pak vychází z vlastního dotazníku (s. 36, Příloha 1, Příloha 2).

Prvním z cílů (stanoveny jsou na s. 39) je rekonstrukce stereotypů tří českých měst z kraje Vysočina: je to prvé řadě Pelhřimov a pro porovnání pak jedno město větší – Jihlava, jedno menší (snad i s méně výrazným stereotypem?) – Pacov. Podrobně se jim autor věnuje v nejrozsáhlejší kapitole práce (s. 41 – 96) – strukturovaně, se zřetelem k jednotlivým konotačním centrům, s materiálem podpořenými výklady a vysvětlujícími interpretacemi.

Sumarizující několikařádkové formulace jednotlivých stereotypů jsou pak uvedeny na s. 97; vycházejí z naivní perspektivy běžného mluvčího a podobají se tzv. kognitivní definici, jakou známe od J. Bartmińského.

V závěrečné části práce nacházíme – jako naplnění dalších dvou cílů práce – také velmi podnětné (a pro případný budoucí výzkum zásadní) obecnější teoretické poznatky o stereotypech měst (s. 98 – 104) a návrh metodologie uplatňované při jejich výzkumu (s. 104 – 107). Jde o vrchol práce, ukazuje se zde naplno diplomantův badatelský potenciál. Co se týče poznatků o studiu textových konotací, za výjimečně zdařilé pokládám pasáže, v nichž diplomant podává výčet konkrétních exponentů konotací, resp. konstrukcí implikujících určité konotace, jež objevil ve výzkumném materiálu (s. 105 – 107). Zde bych se ráda zeptala, zda jsou podle diplomanta tyto „exponenty“ využitelné i pro studium jiných stereotypů než těch spojených s městy. Co se týče empirického výzkumu, tam považuji za šťastné rozdělení respondentů nikoli do dvou (auto- X hetero-), ale do tří kategorií: „domácí“, „regionální“ a „mimoregionální“: rozdíly v těchto třech polohách jsou ve výzkumném materiálu při utváření stereotypů patrné.

Diplomant prokázal schopnost samostatného, suverénního a tvořivého přístupu k odborné literatuře. Umí s nadhledem propojovat kontexty, kreativně pracovat s materiálem a vytvářet vlastní výzkumné metody. Práce je kompozičně vyvážená, logicky vystavěná, výklad postupuje vstřícně k čtenáři. V přílohách se uvádí jednak vlastní korpus zohledněných textů, jednak materiály ilustrující průběh a výsledky dotazníkového výzkumu; zajímavá je třetí příloha – příklady realizace (resp. z druhé strany i verifikace) zkoumaných stereotypů i v jiných kódech, než je kód přirozeného jazyka. Je třeba připomenout i kultivovaný odborný styl práce včetně formulační přesnosti i snahy nenechat čtenáře na pochybách, jak autor chápe ten či onen termín. Diplomant věnoval pozornost i ediční a technické stránce zpracování textu, práce má i po této stránce velmi dobrou úroveň.

Bc. Jakub Marek zahájil originální zkoumání, které by evidentně mělo pokračovat – nelze než doporučit, aby se projektu zkoumání stereotypů měst nadále věnoval, ať už např. v rámci doktorského studia či jinak. Už nyní by však bylo dobré výsledky diplomové práce publikovat. Bylo by zajímavé, kdyby diplomant u obhajoby alespoň naznačil, co ve svém výzkumném okruhu on sám pokládá za otázky hodné dalšího dopracování, nového rozpracování či řešení. (Nabízí se tu ovšemže myšlenka vytvoření slovníku, který by z výzkumu zde představeného snad jednou mohl vycházet.)

Jak je z výše uvedených řádků patrné, posuzovaná diplomová práce splňuje (ba překračuje) všechny stanovené podmínky a s radostí ji doporučuji k obhajobě.
Navrhované hodnocení: výborně

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Ústav jazyků a komunikace neslyšících
FF UK Praha

V Praze 16. června 2016